

„Ez a kérdés, válaszatok!”

A Magyar Orvosi Könyvtárak Szövetsége tisztújító közgyűlésére készülve

GACSÁLYI TÖLGYESI ÁGNES

g.tolgyag@gmail.com

Mottó: „Ne féljünk nagyot lépni, ha ez tűnik szükségesnek. Két kis ugrással nem jutunk át a szakadékon.”

(David Lloyd George)

Eletünk mindennapi döntések sora. Minden pillanatban mérlegelünk, majd döntünk – tudásunk, intuíciónk, merészségünk, értékrendünk függvényében. Döntéseinket – saját életünk kapcsán is – múltbeli tapasztalataink, jelen helyzetünk és jövőre vonatkozó elképzeléseink határozzák meg. Felelősséggel tartozunk értük. Különösen igaz ez akkor, ha több ember, egy közösség sorsa a tét.

Most, 2023 tavaszán is egy ilyen felelős döntés előtt állunk. Szakkönyvtáraink értékes közösségének jövője most a mi kezünkben van. Felemelő érzés, hiszen lehetőségünk van egy új fejezetet írni a magyar orvosi könyvtárak történetében, ugyanakkor hatalmas felelősség is. Most kell jól döntenünk, mert ez a döntésünk határozza meg közösségünk további sorsát, jövőjét, fennmaradását vagy eltűnését a történelem közös emlékezetéből.

A MOKSZ szervezeti felépítését és működését ideje hozzáigazítani a mai elvárásokhoz és szükségletekhez, ez nem kérdés. Egykor virágzó hálózatunkat szétforgácsolta az idő, a szakmai prioritásokat háttérbe szorították kevésbé okos és felelős döntések. Elszakították a gyökereinktől, ezért új gyökereket kell eresztenünk! Ideje közösségünknek új kapaszkodót keresni ott, ahol megeredt, ahová eredendően tartozik! Kapcsolódni egy olyan, szervezetenként és szakmailag organikus hálózathoz, ahonnan elindultunk 1949-ben – és ez a Magyar Tudományos Akadémia! A magam részéről ezt érezném az orvosi könyvtárosok egészét érintő sikernek és hasznos munkának.

Eljött az ideje, hogy a sértett, mogorva tekintetű, szárnyait leszorító, karmaival görcsösen egy könyvbe kapaszkodó (múltunkat és napjainkat jelképező) baglyot felváltsa a hamvaiból is építkezni képes, múlt testéből újjászülető, kitárt szárnyakkal felemelkedő fénix madár – jövőnk szimbóluma.

Egy jó döntéshez sok minden kell. Elsősorban a múlt ismerete, hiszen enélkül hogyan is tudnánk,

honnan jövünk, milyen értéket hozunk a múltból, milyen értéket képviselünk most és mit tudunk hozzátenni ehhez az értékhez a jövőben?

Múltidézés

Az 1949. június 24-én kelt 4118/1949 (VI.29) Korm. sz. rendelet életre hívta az Orvostudományi Dokumentációs Központot – amely a későbbi Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ alapját képezte. A pontos, hiteles történethez DR. PALOTAI MÁRIA, a MOKSZ 2015–2019 közötti elnökének szava-it idézem: „1948-ban Láng Imre, az Orvostudományi Dokumentációs Központ (ODK) későbbi vezetője, három fővel csoportot szervezett az orvos-egészségügyi szak-szervezetben, dokumentációs csoport néven. Tulajdonképpen ebből a csoportból alakult meg az ODK. A központ 6 munkatárssal kezdte el a működését 1949. szeptember 15-én a Zoltán utca 12. sz. alatti ház egyik lakásában. Az intézet létrejöttéhez a jogszabályi háttérret a 4118/1949. Korm. számú rendelet biztosította. Ez a rendelet az Országos Dokumentációs Központ és öt szakmai dokumentációs központ létesítését rendelte el. Az orvostudományi mellett: műszaki, mezőgazdasági, könyvtári és gazdasági dokumentációs központ jött létre. A rendelet értelmében az ODK feladata az orvostudományi szakirodalom figyelemmel kísérése, tudományos és gyakorlati eredmények, tapasztalatok rögzítése és az érdekeltek részére hozzáférhetővé tétele. Az ODK

1949 és 1953 között főleg a szovjet orvostudomány megismertetését és propagálását végezte. Csak 1952-ben kezdődött a magyar orvosi szakirodalom feltárása. Megalakulásakor a Központ főhatósága a Magyar Tudományos Tanács volt. A Tudományos Tanács 1948. szeptember 8-tól 1949. december 15-ig működött, feladata a tudományos élet szocialista átszervezése volt. A Központ főhatósága 1949 decemberétől a Magyar Tudományos Akadémia lett egészen 1956. év végéig.”[1]

Későbbi alárendelése az Egészségügyi Minisztériumnak valószínűleg inkább politikai, mint szakmai döntés volt, az 1956. évi V. törvényerejű rendelet azonban már egyértelműen a hálózatépítés felé tett lépéseket jelentette az intézmény számára.

Aztán a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1010/1960 (VI.1.) sz. határozata értelmében – az Orvostudományi Dokumentációs Központ szervezete épülve – létrejött az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ, ezzel az orvostudományi könyvtári hálózat, mely magában foglalta a négy orvosegyetem, valamint ezek intézeti és klinikai könyvtárait, az orvostudományi kutató- és gyógyintézetek szakkönyvtárait és az Országos Orvostörténeti Könyvtárat. [2]

A hálózat kiépülését nehezítette, hogy nem volt egy olyan országos jellegű szakkönyvtár, amely a hálózatépítés szerteágazó feladatait képes lett volna ellátni. Ezért nevezte meg az utasítás a már meglévő Orvostudományi Dokumentációs Központot hálózati központnak, amely az akkor legnagyobb szakirodalommal ellátott Budapesti Orvostudományi Egyetem gazdag állományára támaszkodott. A hálózati munka fontos eleme volt a központ mellett alközpontok létrehozása, melyeket a négy fővárosi területi kórház és a megyei kórházak szakkönyvtárai alkották. A budapesti intézmények és a megyei kórházak szakkönyvtárai mellett természetesen a négy orvosegyetem könyvtára, de az Országos Közegészségügyi Intézet és a Járványügyi Állomások könyvtárai, valamint néhány kutatóintézet könyvtára is alközponti szerepet töltött be. Az alközpontok feladata volt a hálózat könyvtárainak módszertani támogatása, állományának összehangolása, de az orvostovábbképzésben is jelentős szerepet vállaltak. Az országos feladatok megoldására Országos Orvostudományi Módszertani Tanács megszervezését is elrendelték, melynek tagjait a legfontosabb egészségügyi intézmények szakemberei alkották. Ezzel létrejött a szakkönyvtári hálózatok között a legfiatalabb, az orvostudományi szakkönyvtári hálózat.

Hálózatunk – a tudományos élet fontos szelete

Az 1970-es években az Egészségügyi Minisztérium komolyan vette hálózatunk szerepét a tudományos életben. Ezt bizonyítja egy 1974-ben közzétett utasítás, melynek értelmében Kijelölt Kutatásnyilvántartó Szervként nevezte meg az OOKDK-t. [3]

A hálózati könyvtárak állományának összehangolását és közzétételét volt hivatott támogatni a művelődésügyi miniszter 183/60 (M.K.24.) M.M. számú utasítása, mely kötelezően előírta a könyvtárak állományában lévő külföldi folyóiratok évente meghatározott időpontra történő bejelentését az Országos Széchényi Könyvtárnak, amely vezeti a külföldi folyóiratok címjegyzékét, így tájékoztatást tud adni a folyóiratok lelőhelyéről. A művelődési miniszter 109/1961 (M.K.3.) M.M. számú utasítása pedig rendelkezett a tudományos és szakkönyvtárak rendszeres statisztikai adatszolgáltatásáról is. [4]

Igaz, a hálózati munka nehezen indult, hiszen az alközpontokká kinevezett könyvtárak többségének állománya még az 5000 kötetet sem haladta meg és gyakori volt, hogy az egyébként is rendezetlen könyvtárat nem szakképzett könyvtáros kezelte. Ezért súlyponti feladat lett a szakképzés elindítása. [5]

Az orvosi könyvtárosok és a munkájukat a kezdetektől támogatni hivatott orvostanácsadók évente gyűltek össze országos, vagy tájértekezleten. A hálózat részeként 1966-ban már 450 könyvtár képviseltette magát, hiszen az országban alig volt olyan egészségügyi intézmény, melynek vezetése ne tartotta volna fontosnak szakkönyvtára fejlesztését. Mégsem lehettek elégedettek az eredménnyel, hiszen a többi tudományterület szakkönyvtári hálózata jóval fejlettebb volt már ezekben az években. A dokumentáció és a tájékoztató munka mellett szükség volt tehát a szolgáltatások fejlesztésére, a korszerű módszerek ismeretére és használatára. Ezeket a célokat támogatta az akkor már (és még) szervezett könyvtárosképzés is, ami záloga volt a korszerű szakkönyvtár intézményének. [6]

Az OOKDK – annak felderítésére, hogy milyen szolgáltatásokat igényelnek a könyvtárait használó szakemberek – felkérte az ország 17 000 orvosát, hogy javaslataikkal segítsék a szaktájékoztató fejlesztését. [7]

Figyelemre méltó, tudatos és bátor kezdeményezés, amely ma, a szolgáltatások tárházának, valamint a felhasználók egyre magasabb szintű elvárásainak növekedése idején is aktuális, célszerű és követendő példa!

Helyünk a tudomány világában

Az MTA folyóirata, a *Magyar Tudomány* 1968. évi 2. számának Szemle rovatában jelent meg az Akadémia testületi szerveinek tevékenységét összegző beszámolója, ahol teljes jogú tagként az OOKDK is beszámolt az orvostudományi könyvtári hálózat tevékenységéről. SZÉKELY SÁNDOR, az Országos Orvostudományi Könyvtár és Dokumentációs Központ akkori igazgatója történeti áttekintését az alábbiakkal kezdte: „A leírt tapasztalat holt betű. Elevenné akkor válik, ha elolvassák, feldolgozzák, majd továbbfejlesztik azt a tartalmat, amelyet magában foglal. Az adott volumenű információ meghal és eltemetődik, ha nem tárják fel, ha nem teszik hozzáférhetővé. A hozzáférhetővé tétel klasszikus eszközei a különféle módon rendszerező katalógusok és bibliográfiák voltak. A klasszikus orvoskönyvtárosok ennek megfelelően egyben hírneves klaszifikátorok, katalogizátorok és bibliográfusok voltak.” Beszámolójából kiderül, hogy a világ – és vele a könyvtárügy is – hatalmas léptekkel halad a változás, fejlődés útján, amely magával hozta az együttműködés igényét és szükségét. A tudományos ismeretek gyors ütemű gyarapodása és specializálódása, azok feldolgozása, rendszerezése már csak összerendezett hálózati munkával lehetséges. A legfiatalabb, az orvostudományi könyvtári hálózat is igyekezett ennek jegyében felzárkózni a többi szakmai hálózathoz. Az 1960-ban megjelent kormányhatározat még felkészületlenül érte a csekély számú és elenyésző állomány-nyal rendelkező, könyvtárnak alig nevezhető szerény gyűjteményeket. Ám az OOKDK létrehozásával elindult a hálózatépítés, melynek eredményeképpen egyre nőtt a működő szakkönyvtárak száma. Igaz, ebből felének sem volt még 1000 kötetnél nagyobb állománya, de már megjelentek a szakképzett könyvtárosok, és látványosan javult a könyvtári helyiségek minősége is. Kialakult a hálózat 29 alközpontja, megjelentek az egyetemi könyvtárak, s ezek a tények – bár még messze elmaradtak a többi tudományos könyvtári hálózat törekvéseitől és eredményeitől – mégis szakkönyvtáraink létjogosultságának elismerését tükrözték. [8]

„Aki olvas, az halad, aki nem olvas, az lemarad”

Így foglalta össze az ötven éve elhunyt Sós JÓZSEF (1906. november 21. – Budapest, 1973. január 4.) akadémikus, Kossuth-díjas magyar orvos, patofiziológus, táplálkozástudós, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja a szakirodalmi tájékozottság jelentőségét. Az orvostudomány fejlődése és az ennek nyomán képződő szakirodalom mennyiségi gyarapodása azonban már lehetetlenné tette egy

praktizáló orvos számára a naprakész tájékozódást. Már 1974-ben kimondták, hogy egy orvosnak munkaideje 10%-át kellene a szakirodalom tanulmányozásával tölteni, a kutatóknak pedig napi mintegy 200 oldalnyi szakirodalomból kellene kiválogatniuk a kutatásuk szempontjából fontos ismereteket.

Hogy milyen iramban nőtt a publikációk száma, azt jól szemlélteti az alábbi néhány adat:

GYÖRY TIBOR (Pest, 1869. május 9. – Budapest, 1938. január 9.) kiváló orvostörténész, egészségügyi szervező, egyetemi tanár, az MTA levelező tagja összegyűjtötte az 1472-től 1900-ig Magyarországon megjelent, sőt a hazánkra vonatkozó külföldi orvosi könyveket, mindez elért egy 257 oldalas kiadványban.

PELESKEY LAJOSnak (1900–1965) a következő közel 50 évet átfogó, mintegy 6 ezer szerző 40 ezer publikációjának összerendezéséhez már 15 kötetre volt szükség.

Az 1970-es években a MOB (amely akkor világszónak számított a teljes nemzeti orvosirodalom feldolgozásában) évi hat kötetben 10 000 közleményt dolgozott fel. [9]

A tudomány rohamos fejlődésének és eredményei dokumentálásának egyéni hasznosításában a szakemberek bátran támaszkodhattak egy jól működő könyvtári hálózat gyűjtő, rendszerező, tájékoztató munkájára.

Lifelong Learning

Ezekben az években már oktatták az egyetemeken a könyvtárak helyes használatát. RÉTI ENDRE, a SOTE Kari Könyvtárának vezetője munkatársaival 1971-ben egyetemi tankönyvet állított össze a könyvtári munkáról. [9]

Az orvostanhallgatók könyvtárismereti oktatásába a kórházak is bekapcsolódtak, ebben a könyvtárosok is örömmel vettek részt, hiszen itt képződtek a későbbi, tudományban jártas, az új szakmai ismereteket mindennapi munkájukban igénylő, rendszeres könyvtárlátogató orvosok.

A szakirodalommal való ismerkedés más metodikát igényelt az oktatókórházakban, mint az orvosegyetemeken, hiszen végzett orvosként nem mindenki a klinikumot választotta, ezért a jövő kórházi orvosainak más tudásra volt szüksége, mint pl. a későbbi kutatóintézetekben elhelyezkedőknek. Ebben is nagy segítséget jelentett a szakkönyvtári hálózat, hiszen az oktatókórházak könyvtárai hozzávetőleg azonos állománnyal rendelkeztek, így az itt képzett hallgatók később – már végzett orvosként – ismerősen mozogtak a könyvtári környezetben. [10]

Ma is példaértékű azoknak az osztályvezető főorvosoknak a fáradozása, akik iskolát teremtettek leen-

dő orvosai számára a tudományos érdeklődés, a szakmai fejlődés igényének elsajátítására. Ennek termékeny talaja volt egy jól felszerelt szakkönyvtár, amelyben képzett, segítőkész könyvtáros fogadta a bétérőt.

Egy kis nosztalgiazás

Kedves Kollégáim! Emlékeztek még a patinás megjelenésű, minden évben más színben, de mindig aranybetűs címlappal megjelenő, hatalmas testű, a világ 4500–5000 színvonalas szakfolyóiratában megjelent tanulmányok könyvészeti adatait tartalmazó *Index Medicus* kötetekre? Vagy a hártavékony papírra, szemmel szinte olvashatatlan méretű betűkkel írt, iradatlan mennyiségű adatot tartalmazó *Current Contents* füzetekre? Milliányi adatot befogadó, a ma már szinte kizárólagosan használt online adatbázisok ősei voltak, melyeket épp úgy ismernünk és használnunk kellett a tájékoztatáshoz, irodalomgyűjtéshez, ahogy most a monitoron gombnyomásra megjelenő adatbázisokat.

Vágtatok-e négyfelé az A/4-es kartonlapokon érkező témafigyelőt? Hálózati központunk 1967-től indította és témánként havi 60,-Ft-ért kínálta ezt a szolgáltatását. Mindig a legfiatalabb könyvtáros kollégára testálták a darabolás és témánként rendezés szakmainak csak távolról nevezhető és nem túl felemelő munkáját, amelynek eredményeként azonban egy gondosan összeállított – és a lehetőségekhez képest friss – nemzetközi szakirodalmi összeállítás várta a megrendelő orvost. Ma már csak mosolygunk ezen a hivatásunk kőkorszakát idéző szolgáltatáson.

És emlékeztek még a munkánkat segítő, tudományos bizottságokban értünk, könyvtárainkért lobbizó orvostanácsadókra, akik fáradhatatlanul utaztak velünk a már szintén csak múlt időben említhető tájértekezletekre? Az orvosi könyvtárosok és orvostanácsadók VIII. országos értekezletén (1979. szept. 18–19.) az akkor még mindig sok helyen mostoha körülmények között funkcionáló, és az 1966-os adathoz képest (már akkor) csökkenő, ám még mindig tekintélyes számú (400) tagkönyvtár további fejlesztési lehetőségeit tárgyalták. Ekkor még csak készülődött a nagy technikai robbanás, a hálózat könyvtáraiban még nem tudták elengedni a hagyományos lyukkártyás módszert, de már épült a híd a modern világot jelentő számítógépek térhódításának fogadására.

Az ekkor már 30 éves hálózat mintegy 400 könyvtára az alábbi gondokkal küzdött:

- tíz év alatt felére csökkent a megvásárolható könyvek száma,
- emelkedtek az árak,

- összehangolatlan a folyóiratrendelés (a vezetők hobbijának kielégítése helyett nagyobb közösség számára hasznos folyóiratokat kell rendelni!),
- rossz állapotúak az épületek, könyvtárhelyiségek. [11]

Arra már tényleg csak a régebbi óta fiatalok emlékezhetnek, hogy az OOKDK 1971-ben versenyt hirdetett tagkönyvtárai között a szolgáltatás fejlesztése, új módszerek bevezetése, a szakirodalmi tájékozódás, a könyvtárak működési feltételeinek javítása céljából. [12]

Miért felejtettünk el játszani, megmérkőzni, jobbat, többet akarni, hogy ezáltal jobbat, többet tudjunk adni a hozzánk forduló szakembereknek?

Mintha csak erre a kérdésre adna választ fél évszázad távlatából DR. SZÉKELY SÁNDOR az *Egészségügyi Dolgozóban* 1971-ben tett nyilatkozata: „*Úgy gondolom, elsősorban nekünk, könyvtárosoknak kell többet tennünk azért, hogy az orvosok jobban megismerjék szolgáltatásainkat. Mert hiszen azért vagyunk, hogy szakmai tevékenységüket elősegítsük.*” [13]

Akár ars poeticánk is lehetne ez a gondolat hivatásunk művészi értelmezésében.

Lehetőségeink tárháza

Az orvosi könyvtárosok, közösségük létrehozásától kezdve nagy szakmai alázattal szolgálják az egészségügy fáradhatatlan harcosait – ahogy maguk is azok. Ahhoz azonban, hogy követni tudjuk a jövőben felmerülő új, eddig nem ismert igényeket, lépünk kell! Nyitottnak kell lennünk környezetünk jelzéseire, ki kell mozdulnunk eddigi komfortzónánkból! Ajtót kell nyitnunk a kopogtató új szolgáltatásoknak és ha nem jönnek, nekünk kell lépéseket tenni, bátran kezdeményezni, felajánlani segítségünket, kreativitásunkat, ötleteinket, megvalósításukhoz pedig képezni magunkat, hogy képesek legyünk megfelelni a folyton fejlődő tudományos világ elvárásainak.

A fentiekből kiderül, hogy a kezdetektől így volt ez, ma is így van, hiszen

- nap mint nap információkat gyűjtünk és azokat a felhasználók igényei szerint rendszerezzük,
- követjük egy-egy téma szakirodalmát,
- szolgáltatunk saját állományunkból,
- ami nincs, azt villámgyorsan beszerezzük közösségünk valamelyik könyvtárából,
- kísérjük, támogatjuk a tudományos munkák szakirodalmi hátterét,

- segítjük a különböző szinten képzett hallgatók bibliográfiai ismereteinek bővítését,
- ott vagyunk a tudományos rendezvények háttér munkájában,
- összegyűjtjük és kérésre segítünk az intézményeinkben született szakmai publikációkat bejuttatni a tudományos világ vérkeringésébe,

mindezzel rengeteg terhet vállalunk át és időt takarítunk meg korunk túlterhelt orvosainak, ápolóinak és egyéb, egészségünkért fáradozó szakembereinek, hogy tanult szakmájukat, napi munkájukat végezhessék, ugyanakkor naprakészen tájékozottak is legyenek a tudomány új eredményeiről. Mindez közös társadalmi érdek.

És ez csak a váz, amelyre – felépítve köré szakkönyvtáraink speciális, helyi igényeit, már meglévő, vagy a jövőben megvalósítandó szolgáltatásait – erős várat építhetünk.

JÓZSEF ATTILÁNál szebben meg sem próbálom összegezni tovább nem odázható feladatunkat:

*„A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.”*

Prózai megfogalmazásban: őrizzük nagy tisztelettel őseink – LÁNG IMRE szervezőmunkájával indult – harcot az orvosi szakkönyvtári hálózat létrehozásáért, felejtjük el az útközben kapott sérüléseket, gyógyítsuk be a régi sebeket és kezdjük el dolgozni a jövőnkért. Ez tényleg nem kevés, de nem is lehetetlen!

Írásom címéül hazánk költészetének végtelenül gazdag tárházából egy másik ikonikus költő, PETŐFI SÁNDOR egyik, talán legismertebb, nagyívű, forradal-

mi hangulatú költeményének egy sorát idéztem – születésének 200. évében –, hiszen, ha nem is a nemzet, de egy magas minőségű tudományos és emberi értékeket képviselő közösség, a MAGYAR ORVOSI KÖNYVTÁRAK SZÖVETSÉGE jövője az előttünk álló választás tétje.

Válasszunk hát okosan, felelősen! Bátorításnak szántam ehhez a döntéshez a brit államférfi, 1916–1922 között Nagy-Britannia és a Brit Birodalom liberális-párti miniszterelnöke, DAVID LLOYD GEORGE mottóként idézett szavait. Szerintem érdemes hinnünk neki!

Források:

- [1] Palotai Mária: GYEMSZI IRF Országos Egészségtudományi Szakkönyvtár: 60 év a tények tükrében. In: Orvosi Könyvtárak 2013;10(4):8–14.
- [2] Akadémiai Közöny 1960; 9(9):49.
- [3] Kereskedelmi Értesítő 1974; 16:305.
- [4] Akadémiai Közöny 1961. febr. 28. 19.
- [5] Dörnyei Sándorné: Megalakult az Országos Orvostudományi Könyvtár. In: Magyar Könyvszemle 1960; 341–342.
- [6] Egészségügyi Dolgozó 1966. június 1. 42.
- [7] Hétfői Hírek 1964. 352.
- [8] Székely Sándor: Orvosi szakkönyvtárügyünk helyzete és fejlesztésének lehetőségei. In: Magyar Tudomány. Szemle. Az Akadémia testületi szerveinek tevékenysége. 1968; 2:116–120.
- [9] Hétfői Magyar Hírlap 1974. november 18. 4.
- [10] Jantsits Gabriella: Könyvtárismeret az oktatókórházakban. In: Felsőoktatási Szemle 1974; 694–695.
- [11] Orvosi könyvtárak, orvostudományi tájékoztatás. In: Egészségügyi Dolgozó 1979; 18: 122.
- [12] Kominka László: Verseny a jobb szakkönyvtári munkáért. In: Egészségügyi Dolgozó 1974; 12(2): 2.
- [13] Székely Sándor: Jó, ha minden orvos tudja. In: Egészségügyi Dolgozó 1971; 10(4):9.